NIEUWSBRIEF

Viktor Kortsjnoi
(1931-2016)

nummer 90

december 2016

Geopend:
dinsdag tot en met
vrijdag en de
eerste zaterdag
van de maand van
12.00 - 16.00 uur

MAX EUWE CENTRUM

Max Euweplein 30a • 1017 MB Amsterdam
020-625 7017 euwemec@xs4all.nl www.maxeuwe.nl

Bestuur en medewerkers

BESTUUR

J. van Run, voorzitter
C. Visser, vicevoorzitter
F. Jacobs, secretaris
A. Riemens, penningmeester
J. van den Berg, algemeen lid
D. Brouwer, algemeen lid
M. Stam, algemeen lid

Algemeen adviseur: H. Ree
Adviseur topschaak: J. Timman
Adviseur public relations: H. Böhm
Adviseur wetenschap: H. van den Herik

MEDEWERKERS

Bibliothecaris: E. Straat
Conservator: *vacant*
Donateuradministrateur: R. Nep
Financieel administrateur: A. Bezemer
Foto's: medewerkers MEC, archief MEC, Kees Woutersen en Bas Beekhuizen
Manager: E. Sibbing
Redactie Nieuwsbrief: M. bij de Weg, P. Hoomans, F. Jacobs, E. Sibbing, B. Stam en E. Straat
Vrijwilligers: W. Colenbrander, R. Hillebrandt, C. ten Woude en L. Zevedei
Webmaster: B. van den Berg

VAN DE VOORZITTER

In mei dankte ik u vanaf deze plaats reeds voor al uw gulle giften, en dat doe ik bij dezen nogmaals. Mede dankzij u is ons geliefde Max Euwe centrum er nog. Helaas kan ik nog niet zeggen dat we nu ook definitief gered zijn. Er zit namelijk nog steeds een structureel gat in de begroting, en dat zal zo snel mogelijk gedicht moeten worden. We zijn nu echter wel zo ver dat ik met zekerheid kan zeggen dat we 2017 ook door gaan komen!

Gelukkig kunnen we, ondanks alle financiële strubbelingen, weer een mooie nieuwsbrief uitgeven, met onder andere artikelen over Kortsjnois asielaanvraag, de beginjaren van de FIDE en natuurlijk een verslag van de Euweborrel. Daarnaast hebben we op 8 november, ondanks het zware weer, dertig jaar Max Euwe Centrum kunnen vieren met onder andere een leuke borrel en de nodige activiteiten op het MEC. Al met al dus absoluut geen slecht jaar. Zeker als we beseffen dat het schaken zowel wereldwijd, met Magnus Carlsen, als in Nederland, met Anish Giri en Nick Schilder als ambassadeurs, steeds meer aandacht krijgt. Nu moeten we alleen nog even dat laatste zetje geven, of zoals onze naamgever al zei: "Het is gemakkelijker een gewonnen stelling te bereiken dan een gewonnen stelling te winnen." Laten wij komend jaar de stelling gaan winnen!

Inhoud

Bestuur en medewerkers 2

Van de voorzitter 2

De financiële situatie van het Max Euwe Centrum 4

Euwe als professional 6

Kortsjnois belangrijkste zet 12

Jorden van Foreest, romantiek in het spel 20

Blind, maar alles zien. De geschiedenis van het blindschaken 22

Schaken in musical, ballet, opera en operette 28

Eén systeem tegen alles en andere nieuwe boeken 32

Donateurs en Vrienden van Euwe 34

Schenkingen 34

De sponsoren van het Max Euwe Centrum 34

Nieuws van de vrijwilligers 35

Dertig jaar Max Euwe Centrum 35

De MEC-kalender 36

Jules Welling 1949 – 2016

Kort voor het sluiten van deze Nieuwsbrief bereikte ons het bericht dat schaakjournalist Jules Welling was overleden. Welling schreef in vele media over het schaken, waaronder het Eindhovens Dagblad en andere Brabantse kranten, Schaaknieuws, Schakend Nederland en vele websites. Hij was een echte liefhebber die je onophoudelijk kon bezighouden met anekdotes en schaakproblemen. Hij was ook een groot fan van het Max Euwe Centrum en was op 8 november nog aanwezig op de Euweborrel ter ere van 30 jaar MEC.

Max Euwe Centrum komt 2016 financieel redelijk door!

Albert Riemens

Het zal u niet zijn ontgaan dat het Max Euwe Centrum na twintig jaar de subsidie van de gemeente Amsterdam is kwijtgeraakt. Een bedrag van bijna € 30.000 per jaar, dat een mooie basis was om activiteiten te ontplooien. Het ontbreken van een dergelijk groot bedrag op een begroting van € 90.000 heeft gevolgen. Natuurlijk, het MEC heeft gelukkig ook andere inkomstenbronnen, zoals giften, donaties, de bijdrage van de KNSB, de Vrienden van Euwe, en diverse vormen van sponsoring, waarvoor onze hartelijke dank. Als supporter van het MEC heeft u recht op regelmatige informatie over het financiële welzijn van het MEC, bij dezen!

Medio oktober 2016 is een verlies geleden van € 9.200. Dit verlies zal waarschijnlijk oplopen tot circa € 14.000; in het vierde kwartaal zijn de kosten traditioneel hoger dan in het derde kwartaal, wanneer de activiteiten op een lager pitje staan vanwege de zomer. Het MEC heeft ervoor gekozen zoveel mogelijk activiteiten te laten doorgaan, want wat is het MEC zonder pleinfestival, boekenbeurzen, tentoonstellingen, trainingen en lezingen? Ook de bibliotheek wordt up to date gehouden: we ontvangen regelmatig schenkingen van nieuwe (met name van New in Chess) en oude titels via particulieren.

De inkomsten via donaties en giften zijn sinds het vervallen van de subsidie merkbaar gestegen, de gemiddelde donatie per donateur ook. In het derde kwartaal kreeg het MEC een aantal mooie individuele giften, variërend van € 300 tot € 1.000. Daarnaast een schenking van € 560 van de stichting *Denksportcentrum Amsterdam*, die recent is opgeheven. Bijzondere dank aan de gevers, we kunnen de bijdragen goed gebruiken. Er was ook een incidentele meevaller van € 690 aan servicekosten over 2015. Ook zijn er besparingen geweest, maar daar is de rek uit.

Financieel robuuster

Uiteraard kan het MEC niet oneindig in de "min" blijven. Er is de afgelopen jaren een reserve opgebouwd, waardoor we 2017 zeker kunnen overleven, maar er moet wel een structurele oplossing komen wil het MEC langer kunnen bestaan.
Het bestuur heeft een marketing/sponsoringcommissie ingesteld die tot doel heeft om het MEC financieel robuuster te maken. Sponsoring van bedrijven is een belangrijke bron van inkomsten maar het vinden daarvan is een taai proces. Ook is het bestuur bezig met enkele andere plannen, en u kunt ons ook helpen!
In 2011 is het MEC een Vriendenactie gestart. Vrienden van Euwe schenken gedurende vijf jaar een vast bedrag en mogen dit fiscaal vriendelijk aftrekken van de belasting. In het gunstigste geval hoeft een bedrag van € 500 euro jaarlijks netto slechts € 175 te kosten omdat 125% van het bedrag mag worden opgegeven aan de belasting.

Inmiddels hebben enkele Vrienden hebben een 'doorstart' gemaakt en gaan door tot en met 2020! De ondersteuning van Vrienden, alsmede voormalige Vrienden, wordt zeer gewaardeerd.

Het is al vanaf € 100 per jaar mogelijk om Vriend van Euwe te worden. Jaarlijks ontvangt het MEC meer dan € 10.000 via deze actie.

In mei is de *Euwepas 2016* geïntroduceerd. Met deze pas kunt u - een jaar lang - bij diverse bedrijven korting krijgen, waaronder het Hard Rock Café, Maximus, Blue Boat Company, Macbike, Wagamama, DGT en Schaak en Go (zie voor de complete lijst en voorwaarden onze website). Tevens kunt u 10% korting krijgen op een training van GM Robin van Kampen, IM Robert Ris en IM Yochanan Afek. Ten slotte heeft u met de Euwepas gratis toegang tot het Holland Casino, dit alles voor € 10! De *Euwepas 2017,* elk jaar met een andere afbeelding erop, is inmiddels verkrijgbaar bij het MEC. Wellicht is de Euwepas ook een aardig prijsje voor een schaaktoernooi of uw interne competitie? Links op onze homepage staat een link naar de Euwepas.

Sponsorkliks

Koopt of boekt u wel eens online bij Zalando, Mediamarkt, Bol.com, Albert Heijn, Thuisbezorgd.nl of Booking.com? Dan kunt het MEC ook steunen via *Sponsorkliks* indien u via de MEC-website inlogt. Er zijn bijna driehonderd bedrijven die meedoen, afhankelijk van de aanbieder en het aankoopbedrag komt 1 tot 13% van het bedrag van uw aankoop bij het MEC terecht zonder dat het u een cent extra kost.
Is dat niet mooi? Links op onze homepage staat een button.
Sponsorkliks en de Euwepas vormen nog een beperkte bron van inkomsten , maar ik ben ervan overtuigd dat dit met uw participatie een - veel - groter succes gaat worden!

Zie voor al deze vormen van ondersteuning onze website. Onderaan de homepage staat “steun ons” met nadere informatie. Voor u een kleine moeite, die veel kan opleveren voor het MEC!

U ziet dat u op velerlei wijze het MEC kan ondersteunen, wellicht anders dan u gewoonlijk gewend was. Als u suggesties heeft, neem gerust contact op met Eddy Sibbing: euwemec@xs4all.nl of 020-6257017.

Albert Riemens is penningmeester van het Max Euwe Centrum

SponsorKliks
Gratis sponsoren!

“Ik ga nog liever gewoon dood”

Euwe als schaakprofessional

Bart Stam

Max Euwe was van 1 september 1946 tot 1 september 1949 in dienst van de KNSB. Belangrijkste reden voor deze opmerkelijke stap in zijn carrière was dat hij zich optimaal zou kunnen voorbereiden op het wereldkampioenschap van 1948. Een succes werd zijn korte periode als beroepsschaker allerminst; deels doordat Euwe zijn gezin in Amsterdam en zijn baan als wiskundeleraar miste, deels door de uitputtende promotiereizen door Europa, Noord- en Zuid-Amerika.

Het verlies van de revanchematch tegen Aljechin in 1937 betekende niet dat Max Euwe de hoop op de wereldtitel had opgegeven. Integendeel, na de dood van Aljechin (24 maart 1946) zat de Nederlander vol ambitie om de titel te heroveren. Niet aan de vergadertafel, zoals aan het begin van het FIDE-congres in 1947, maar achter het bord.
Volgens zijn biograaf Alexander Münninghoff, schrijver van *Max Euwe - biografie van een wereldkampioen* uit 1976, bezat Euwe een geweldige ‘schaakhonger’ na de gedwongen adempauze gedurende WO II. Vandaar dat de oud-wereldkampioen op 1 september 1946 in dienst trad van de KNSB om zich optimaal te kunnen voorbereiden op het komende wereldkampioenschap. Zijn sterke optreden tijdens het Staunton-toernooi in Groningen, had Euwe gesterkt in het idee dat hij nog steeds een kans maakte op de hoogste trede.

Geen wisselwerking

Volgens Münninghoff zou de oud-wereldkampioen al snel spijt krijgen van dit besluit: “Hij trad in dienst van de KNSB die hem een verre van overtuigend salaris gaf, in ruil voor simultaanseances en propagandistische lezingen. De bedoeling van deze onderneming was Euwe de gelegenheid te geven om zich uitsluitend met schaken bezig te houden om optimaal voorbereid mee te doen aan het wereldkampioenschap, al wist niemand op dat moment hoe en wanneer die strijd gestreden zou worden.” Münninghoff denkt dat de Amsterdammer waarschijnlijk een beter WK-resultaat had behaald als hij voorrang had gegeven aan zijn maatschappelijke carrière. “Zoals Euwe later zelf ook heeft toegegeven is een eenzijdig professionalisme niets voor hem. Het is juist de wisselwerking tussen verschillende interesses die zijn energie en talent tot volledige ontplooiing laat komen.”
Ook Genna Sosonko laat zich in zijn boekje Max Euwe *1901 - 1981 - een persoonlijke herinnering* (2001) uit in soortgelijke bewoordingen: “De periode als beroepsschaker viel Euwe zwaar. De vaak in rokerige cafés gespeelde simultaanseances en de materiële afhankelijkheid van het schaken, waren niet alleen een psychische belasting, maar hadden ook hun weerslag op zijn algemene toestand.”

Sisyfusarbeid

Aanvankelijk verliep Euwes carrière als beroepsschaker voorspoedig, ook omdat hij veel kon reizen. In oktober 1946 schrijft het *Tijdschrift van den Koninklijken Nederlandschen Schaakbond:* “Onze nationale kampioen, die zich met ingang van 1 September jl. geheel in dienst heeft

gesteld van het Nederlandsche schaakleven, zal circa 10 November naar Curaçao vertrekken. Vandaar zal dr Euwe naar Zuid-Afrika gaan waar hij enkele weken zal vertoeven. Vervolgens zal hij in Nederland terugkeeren en kort daarna naar Buenos Aires vertrekken, waar hij de gast zal zijn van den Argentijnschen Schaakbond. Begin April wordt hij weer in het vaderland verwacht." Uit deze passage blijkt al welke sisyfusarbeid hem wachtte. Kijk eens naar Euwes simultaan- en toernooiverplichtingen: Zutphen (23 september), Heemstede (24/9), Goes (25/9), Vlissingen (26/9), Middelburg (27/9), Sluiskil (28/9), Hardenberg (30/9), VVGA Amsterdam (1 oktober), vierkamp ASB Amsterdam (2-4/10), Wageningen (5/10), VVGA (9/10), Schiedam (10/10), Enschede (12/10), Best (13/10), Eindhoven (14/10), Den Bosch (15/10), Oss (16/10), Breda (17/10), Zevenbergen (18/10), Rijen (19/10), Tilburg (20/10), VVGA (21/10), Bussum (23/10), Leeuwarden (24-25/10), achtkamp Leiden (26 oktober - 2 november), Andijk (4/11), Boskoop (5/11) en De Meern (6/11). Zelfs als Euwe over een auto met chauffeur had beschikt, is dit een Spartaans schema. In december 1946 vermeldt het *Tijdschrift* de resultaten van deze uitputtende tournee. Euwe speelt in totaal 765 partijen, wint er 659, speelt tachtig keer remise en verliest 22 partijen: een score van ruim 91 procent.

Tocht naar De West

Wat in Nederland kan, moet in het buitenland ook kunnen, moet het KNSB-bestuur hebben gedacht. Daarom werkt Euwe in 1947 een uitputtende promotiereis af door Noord- en Zuid-Amerika. Aanvankelijk gaat het goed, zo valt in het *Tijdschrift* van januari 1947 te lezen: "Dr. Euwe's tocht naar De West (Nederlandse Antillen, Suriname en Venezuela, BS) is in meer dan één opzicht een bijzonder succes geworden. Niet alleen, dat hij een aantal zeer geslaagde seances

De Zweedse grootmeester Stahlberg was een van Euwe's tegenstanders tijdens het toernooi van Mar del Plata 1947.

gegeven, maar hij heeft het schaakleven in die gewesten dermate gestimuleerd, dat te Paramaribo een schaakclub ontstond met 45 leden, terwijl de schaakvereenigingen op Curaçao, Aruba en in Suriname zich tot een bond hebben vereenigd, met het doel, als Onderbond van den K.N.S.B. het schaakleven in Nederlandsch West-Indië te onderhouden en verder te propageeren."
Ook aan de andere kant van de Atlantische Oceaan volgt het bondsblad Euwes resultaten op de voet: 414 simultaanpartijen, waarvan 350 gewonnen, 52 remise en 12 verloren, ofwel bijna 91 procent. "Te Caracas waren verscheidene spelers met meestersterkte, die allen aan de seances deelnamen. Het resultaat in Venezuela (+ 30 = 8 - 0) moet derhalve zeer hoog worden aangeslagen."
In het aprilnummer van 1947 introduceert het bondsblad de nieuwe rubriek *Dr. M. Euwe's reizen*. "Onze nationale kampioen heeft, zooals we reeds meldden, een reis gemaakt naar Zwitserland en daar een match van 6 partijen gespeeld tegen den Zwitserschen meester Grob. Hij won dien tweekamp met 5,5-0,5. (…) Thans vertoeft de heer Euwe in Zuid-Amerika waar hij meespeelde in het vrij sterk bezette tournooi te Mar del Plata. Ook staat een match met den Poolschen maestro Najdorf op het programma. Dr. Euwe gaat van Buenos Aires naar Montevideo, de hoofdstad van Uruguay. Naar Paraquay zal hij wel niet doorreizen! Daarna doet hij Paramaribo aan, Curaçao, Aruba en maakt vervolgens een korte tournee door de U.S.A. Einde Juni denkt hij in Nederland terug te zijn, zoodat hij in Juli weer beschikbaar zal zijn voor eenige simultaanseances of voordrachten."

Geen succes in Argentinië

Al snel gaat het bergafwaarts met de toernooiresultaten van de oud-wereldkampioen. Het *Tijdschrift* meldt twee tegenvallende resultaten in Argentinië. Tijdens een zeskamp in Buenos Aires delft Euwe het onderspit tegen Stahlberg, Najdorf en Eliskases, en behaalt hij niet eens vijftig procent. In het toernooi van Mar del Plata met achttien deelnemers komt Euwe niet verder dan de gedeelde zesde plaats (10½ uit 17). Najdorf wint het toernooi overtuigend met 14 punten, gevolgd door Stahlberg (13½), Eliskases (12) en Pilnik (11½). Wel weet de Amsterdammer de latere toernooiwinnaar en Eliskases te verslaan.
Het tijdschrift *Schaakmat*, dat van 1947 tot 1956 verschijnt, schrijft in het redactionele commentaar van 15 mei 1947: "Het schaaktournooi in Mar del Plata (het Zuid-Amerikaanse Hastings) heeft voor ons land een grote teleurstelling opgeleverd. Immers, dat onze landgenoot Dr. Euwe in dit tournooi met een gedeelde vijfde plaats uit de bus zou komen, zal wel niemand hebben gedacht. Vooral niet, toen Dr. Euwe in de eerste ronde reeds een keurige overwinning op Najdorf wist te behalen. (…) Ook zal het wellicht aanbeveling verdienen, dat Dr. Euwe zich wat minder aan het simultaanspel gaat geven en dat hij wat meer aan belangrijke tournooien deelneemt. Hij heeft in de afgelopen maanden een enorm, waarschijnlijk een te enorm, programma afgewerkt en daartegen is op den duur niemand bestand."

Slecht voorbereid naar WK

Het moge duidelijk zijn dat Euwe als professional flink aan de bak moet. Naast het spelen van simultaans, heeft hij inmiddels ook zijn vaste rubriek 'Practisch Spel' in het *Tijdschrift,* waarin hij een aantal recente grootmeesterpartijen analyseert. Daarnaast laat de KNSB hem ook allerlei andere klusjes opknappen zoals een dagelijks radioverslag van het zonetoernooi in Hilversum.

Overleg met secondant Theo van Scheltinga.

Kortom, door de vele (buitenlandse) verplichtingen, begint Euwe oververmoeid en slecht voorbereid aan het WK in Den Haag. Münninghoff schrijft hierover: “Toen uiteindelijk op 2 maart 1948 in de grote zaal de Haagse Dierentuin de eerste ronde van het titeltoernooi begon, was Euwe sufgeschaakt en kon hij eigenlijk geen bord meer zien.” In het aprilnummer van 1948, als de WK-strijd halverwege is, schrijft het bondsblad over Euwes tegenvallende score: “Er zal nu wel niemand zijn die gelooft dat de aanstaande wereldkampioen een Nederlander zal zijn. Een achterstand van 4,5 punt valt in twaalf partijen niet meer in te halen.” Zoals bekend gaat het in Moskou niet veel beter en eindigt Euwe als laatste met 4 uit 20.

Na terugkeer uit de Sovjet-Unie probeert Euwe de draad weer op te pakken. Hij wil zijn contract met de KNSB uitdienen en het teleurstellende WK rechtzetten. “In 1947 en 1948 zat ik in een schaaktechnische depressie. Ik had te veel gespeeld, dat voelde ik aan iedere vezel.” Euwe wint met moeite een klein toernooi in Plymouth (UK), waarna hij de tweekamp met Theo van Scheltinga om de Nederlandse titel overtuigend in zijn voordeel beslist met 5½-2½. Na de landenwedstrijd tegen Engeland (1½-½ winst aan het eerste bord) vertrekt hij naar een toernooi in Venetië, waar hij als vierde eindigt met 8 uit 13. Daarna gaat het simultaancircus in november 1948 weer van start waarin de oud-wereldkampioen vrijwel dagelijks zijn kunsten moet vertonen in achtereenvolgens Bussum, Leiden, ‘s Gravenzande, Groningen, Stadskanaal, Winschoten, Delfzijl, Appingedam, Ten Boer, Arnhem en Bosch. Euwe speelt in totaal 271 partijen en behaalt daarin 236 overwinningen, 26 remises en negen nederlagen, ofwel 92 procent.

Euwe was oververmoeid in Moskou 1948. Hier speelt hij tegen Botwinnik.

In Detroit speelde Euwe simultaan aan maar liefst 61 borden.

How Does Chess.com Help Serious Players?

Play live and correspondence games at your rating level

Get in-depth Computer Analysis of your games

Sharpen tactical decisions with thousands of high-level tactics

Chess.com

VS en Canada

Direct na deze simultaans begint Euwe in december 1948 aan een lange buitenlandse schaakreis van maar liefst vier maanden. Na een kort bezoek aan Kopenhagen wint hij in Reykjavík een klein toernooi met vijf IJslandse spelers (3½/5). Vervolgens vliegt hij snel door naar de VS en Canada. In New York zal Euwe eerst een sterk toernooi spelen en vervolgens simultaans verzorgen in Montreal, Detroit, Toronto, Chicago, San Francisco en Los Angeles. Op 24 december komt hij aan in New York, waar hij de volgende dag in de eerste ronde direct verliest van Reuben Fine. De Amerikaanse kranten hebben goed gezien, Euwe is 'opgebrand'. Uiteindelijk eindigt de Nederlander als derde met 5 uit 9.

"Ik ga liever gewoon dood!"

Het strakke schema van de simultaanseances laat Euwe echter geen tijd om op adem te komen. Zo moet hij het slotdiner in New York laten schieten om op tijd te zijn voor zijn eerste simultaan in Montreal. Vervolgens moet de oud-wereldkampioen het in Detroit en Toronto opnemen tegen respectievelijk 61 en 52 tegenstanders. De organisatoren in Chicago willen de Nederlander tegen maar liefst 75 tegenstanders laten spelen om 'Detroit' te overtreffen maar dit wordt zelfs Euwe te gortig. "Dat betekent 100 borden in San Francisco en 125 tegenstanders in Los Angeles. Ik ga liever gewoon dood!" Euwe beëindigt zijn simultaantoernee in Los Angeles, waar hij nog afloop in een nachtclub nog een korte ontmoeting heeft met filmacteur Clark Gable. De volgende dag dreigt Euwe zijn reis naar Latijns Amerika voortijdig af te breken als de consul van Guatemala hem een visum weigert. Woedend smijt de Nederlander de deur achter zich dicht en roept dat hij naar huis gaat. Uiteindelijk weten enkele vrienden de zaak te sussen en krijgt Euwe alsnog zijn visum voor Guatemala, waar hij een aantal dagen kan bijkomen. Toch voelt hij zich te vermoeid en meldt zich af voor het schaaktoernooi in Mar del Plata. Vervolgens maakt Euwe in recordtempo zijn tournee af door elke dag een ander land te bezoeken: Costa Rica, Panama, Colombia, Venezuela, Curaçao, Trinidad, Barbados en Puerto Rico. Uitgeput komt hij eind februari 1949 aan in Nederland.

Afscheid in stijl

Kort na zijn terugkeer spreekt Euwe met het bestuur van de schaakbond. Het is duidelijk dat de dergelijke uitputtende schaakreizen ten koste gaan van zijn gezondheid en zijn schaakprestaties. Beide partijen besluiten dat het contract met ingang van 1 september 1949 zal worden ontbonden, ook al doordat KNSB steeds moeilijker aan zijn financiële verplichtingen kan voldoen. Er valt een zware last van Euwes schouders af en hij bereidt zich voor op zijn terugkeer als wiskundeleraar aan het Gemeentelijk Lyceum voor Meisjes. Maar Euwe zou Euwe niet zijn als hij zijn laatste maanden als professional zou gebruiken om de Nooteboom-vierkamp in Leiden en een achtkamp in Kopenhagen te winnen, en een match van tien partijen in Bled gelijk te spelen tegen Pirc. Direct na deze tweekamp verdedigt Euwe het eerste bord van ons land in drie landenwedstrijden tegen Joegoslavië (Ljubljana), Hongarije (Boedapest) en Tsjechoslowakije (Praag). Ook voltooit Euwe zijn beroemde twaalfdelige openingsserie en verbindt hij zich aan het nieuwe tweewekelijkse tijdschrift *Losbladige Schaakberichten*. Daarmee sluit hij een turbulente periode uit zijn lange carrière toch nog in stijl af.

Kortsjnois belangrijkste zet

Peter Hoomans en Eddy Sibbing

Veertig jaar geleden, in de zomer van 1976, deed Viktor Kortsjnoi een asielaanvraag in Nederland. In dit artikel blikken we terug op deze belangrijke zet in zijn leven, en de gevolgen daarvan.

Een dag na de prijsuitreiking van het zestiende IBM-toernooi, dat hij samen met de jonge Brit Tony Miles heeft gewonnen, geeft Viktor een simultaan op de Russische ambassade in Den Haag. Na afloop gaat hij met een taxi naar Amsterdam. De volgende ochtend meldt hij zich bij de Vreemdelingenpolitie aldaar: Viktor Lvovitsj Kortsjnoi, geboren 23 maart 1931 te Leningrad, woonplaats Leningrad, getrouwd, een kind, beroep: schaakgrootmeester, wordt geregistreerd als vluchteling uit de Sovjet-Unie. Daarna verdwijnt hij voor twee weken in de anonimiteit van een rijtjeshuis van zijn vriend Walter Mooij in Westzaan. Overdag, als Walter naar school gaat in Zaandam om muziekles te geven, blijft de grootmeester alleen achter in huize Mooij.

De twee hebben elkaar leren kennen bij het Hoogoventoernooi in 1968, waar Mooij iedere dag ging kijken. Later dat jaar, op een rustdag tijdens de Kandidatenmatch tegen Samuel Reshevsky in het Olympisch Stadion van Amsterdam, lopen de twee elkaar bij toeval tegen het lijf op het Damrak. Ze besluiten koffie

Reshevski, Kortsjnoi en Euwe bij de opening van de Kandidatenmatch in Amsterdam op 7 mei 1968

te drinken, in het bijzijn van Furman, op dat moment de coach van Kortsjnoi. Sindsdien stuurt Viktor af en toe een kaartje of brief, met vaak een partij waar hij trots op was, door de grootmeester zelf uitgeschreven op postpapier. Mooij, al langer op de hoogte van zijn overwegingen naar het Westen te vluchten, heeft hem al eens laten weten: 'Als je besluit naar Nederland te komen, kun je bij mij terecht.' Nu was het moment gekomen om zijn belofte waar te maken.
Kortsjnois asielaanvraag is wereldnieuws. Hij is de volgende in een stroom van vooraanstaande wetenschappers, schrijvers, musici en sporters die het communistische regime van de Sovjets verlaat en naar het vrije Westen vlucht. Terwijl hij onderduikt, is in het Zwitserse Biel een interzonaal toernooi aan de gang, waaraan onder meer Tal, Petrosjan en Smyslov deelnemen - zij onthouden zich van ieder commentaar, net als Sosonko, die ook deelnemer is. Bobby Fischer stuurt Kortsjnoi een telegram om hem geluk te wensen met deze moedige beslissing.

Voorgeschiedenis

De beslissing om asiel aan te vragen in het Westen spookte al langere tijd door het hoofd van Kortsjnoi. Reden was de met de jaren groeiende tegenwerking van de Russische schaakbond, die Kortsjnoi uiteindelijk verhinderde zijn vak als grootmeester in vrijheid uit te oefenen. Nadat hij in 1974 de match in de finale van de kandidatencyclus met 12½-11½ had verloren van Anatoli Karpov, sprak hij zich tegen een Joegoslavische journalist openlijk uit over enkele misstanden, waaronder het helpen van Karpov door de Russische schaakbond en het tegenwerken van zijn eigen ambities op de wereldtitel. Direct gevolg was dat Kortsjnoi voor een jaar werd uitgesloten van deelname aan buitenlandse toernooien. In december 1975 mag hij voor het eerst weer naar het buitenland en neemt hij deel aan het traditionele kersttoernooi in het Britse Hastings. Kortsjnoi is dan al begonnen met het onderbrengen van zijn persoonlijk archief (brieven, fotoalbums) bij vrienden in het Westen, zoals zijn oude secondant Sosonko, en heeft al een Nederlandse bankrekening geopend. Sosonko herinnert zich in zijn boek *The reliable past* het volgende over een mogelijke vlucht:
"It was anything but an impulsive decision. In January [1976], at the tournament in Hastings, Kortchnoi and I had spent nearly every evening weighing every possible means for him to defect to the West."

IBM-toernooi

Dat het direct na de prijsuitreiking van het IBM-toernooi gebeurde, was een praktisch besluit. Nog tijdens de prijsuitreiking op zondag zou hij aan Tony Miles, medewinnaar met 9½ uit 15, hebben gevraagd wat de juiste spelling was van 'political asylum'. Het is waarschijnlijk dat meer ingewijden op de hoogte waren van Kortsjnoi's voornemen in Nederland te blijven, maar het laat zich lastig achterhalen wie wat precies heeft geweten. Hoe actief was bijvoorbeeld de rol van Max Euwe, die op dat moment de voorzitter van de FIDE was? Donner vertelt in zijn boekje over Euwe het volgende: "Bij de opening van het toernooi in Amsterdam riep hij (Kortsjnoi) mijn hulp in bij een gesprek met Euwe. Dit gesprek kwam op het volgende neer: Kortsjnoi had veel problemen in de Sovjet Unie, zijn positie daar was moeilijk, binnenkort begonnen de kandidatenmatches voor het wereldkampioenschap waar hij aan mee doen zou doen, en wat zou er gebeuren als hij…
Euwe had aan een half woord genoeg: "Vanzelfsprekend houdt u dezelfde rechten, Viktor," zei hij, "en natuurlijk zullen wij u helpen, u hoeft

zich geen zorgen te maken," enzovoorts. Ik tolkte zonder mijn emoties te tonen, want ik begreep het belang van wat hier gebeurde. Ik kan niet stellen dat hun conversatie doorslaggevend is geweest voor zijn beslissing - Kortsjnoi leefde er al lang naar toe - maar het lijdt geen twijfel dat Euwes beminnelijke, opmonterende toon Kortsjnoi in zijn voornemen gesterkt heeft."

Euwe stelde zich dus in zijn hoedanigheid van FIDE-president min of meer garant als beschermheer van Kortsjnoi als vluchteling. Maar in hoeverre waren Euwe en FIDE-secretaris Ineke Bakker op de hoogte van het tijdstip van zijn vlucht? Daarop is niet direct antwoord te geven. In het door Constant Orbaan geschreven IBM-toernooiboek lezen we in het verslag van de tweede ronde: "Nog lang na de officiële sluitingstijd zijn de grootmeesters verder gegaan met het bevechten van elkaars ideeën en varianten in de kritieke posities (...) Toen moest er eventjes een pauze worden gemaakt want FIDE-president Euwe was aan de telefoon voor Kortsjnoi (...) Bij terugkomst staarde Kortsjnoi hulpeloos en verbijsterd in de lucht. Jazeker, hij had zojuist met 'de Doctor' gesproken, maar waarover was het gesprek eigenlijk gegaan en wat precies was de afspraak geweest?" Er volgt een tweede telefoontje, "maar ik betwijfel sterk, of er in zijn schakershoofd nog wel enige herinneringsruimte was behalve voor de varianten van Velimirovic", aldus Orbaan.

Zeker is dat Kortsjnoi tijdens het toernooi een avond te gast is geweest bij Karel van het Reve aan de Amstel. Van het Reve was een oude bekende van Euwe. In de oorlog had hij hem Russische les gegeven en tijdens het WK in Moskou (voorjaar 1948) was hij zes weken lang de tolk van Euwe geweest. Aan de Amstel ontmoette Kortsjnoi onder meer de schrijver Andrej Amalrik, die eerder in 1976 een uitreisvisum naar Nederland had gekregen. Van het Reve, hoogleraar Slavistiek en schrijver, had samen met historicus Jan Willem Bezemer en de Amerikaanse politicoloog Peter Reddaway de *Alexander Herzenstichting* opgericht. Doel was om dissidente Sovjet-literatuur in het Westen uit te (laten) geven. Mogelijk is het huis van Van het Reve aan de Amstel ook één van de onderduikadressen geweest voor de grootmeester uit Leningrad in de weken na zijn asielaanvraag. Dochter Jozien van het Reve herinnert zich in ieder geval het beeld van Kortsjnoi, die bij het raam staat en het gordijn op een kier houdt om naar buiten te kunnen gluren.

Vreselijk nerveus

Kortsjnoi zelf was in die weken direct na de asielaanvraag vreselijk nerveus, herinnert Mooij zich, en hij vertrouwde niet iedereen op voorhand. Hans Ree schreef in *Mijn schaken:* "Toen hij in 1976 in Amsterdam politiek asiel had aangevraagd, was hij bang voor vergeldingsacties van de KGB en hij dook onder in een Nederlands dorpje. Ineke Bakker, die toen onder Euwe diende als secretaris-generaal van de FIDE, de schaakorganisator Berry Withuis en Donner kwamen hem daar opzoeken. Omdat hij wist dat het mensen van links waren, schrok Kortsjnoi enorm en hij verliet het dorp meteen. In zijn boek lijkt hij er nog steeds van overtuigd dat hij daarmee aan een groot gevaar ontsnapte. Ik ben er zeker van dat die mensen hem alleen wilden helpen."

Een week later volgt het nieuws dat Kortsjnoi voor een half jaar een verblijfsvergunning krijgt. Gezien zijn status van internationale bekendheid volgt deze beslissing sneller dan gebruikelijk. Of hij in aanmerking komt voor de status van politiek vluchteling wordt nader onderzocht. In de tweede week van augustus verschijnt de wereldtopper

Kortsjnoi in 1978, twee jaar na zijn asielaanvraag

voor het eerst weer in het openbaar. Hij heeft zich aangemeld als lid van de Koninklijke Nederlandse Schaakbond en gaat spelen voor Volmac Rotterdam. Geldschieter Joop van Oosterom is volgens *Schakend Nederland* "de hoogst biedende in een rijtje belangstellende clubs". Kortsjnoi zal Van Oosterom ook met grote regelmaat bezoeken om de voormalige Nederlands jeugdkampioen te coachen bij zijn activiteiten als correspondentieschaker.

De komst van Kortsjnoi bij Volmac luidt een succesvolle periode in voor de Rotterdamse vereniging. In de twintig jaar die volgen wordt de club maar liefst 17 keer kampioen van Nederland, met de WK-kandidaat jarenlang als steunpilaar. Ook internationaal wist Volmac zich in die jaren kranig te weren in de Europa Cup tussen de sterke teams uit Oost-Europa. Het hoogtepunt was het bereiken van de finale in 1979 tegen Boerevestnik uit Moskou. Door de deelname van Kortsjnoi was het onmogelijk om de wedstrijd in Moskou te houden, maar de voorzitter van de Duitse schaakbond, Alfred Kinzel, nodigde de teams uit om de wedstrijd in Duitsland te spelen. De finale in Bad Lauterberg werd, zonder de onderweg ziek geworden Euwe, door Volmac met 10-8 verloren. Verder toert Viktor het land door om simultaans te geven, die druk bezocht worden. Om dezelfde reden gaat hij naar Zwitserland. Daar woont ook de van oorsprong Oostenrijkse Petra Leeuwerik, die tien jaar in een Siberisch werkkamp had gezeten en daardoor Russisch spreekt. Tijdens een simultaan trekt zij de aandacht van de grootmeester door een exemplaar van Tolstois roman *Opstanding* naast het speelbord te leggen. Niet lang daarna wordt zij Viktors levensgezellin en later zijn tweede echtgenote.

Reactie Russen

Een maand na zijn asielaanvraag volgt eindelijk een officiële reactie van Sovjet-Russische zijde. Tot dan toe hebben de autoriteiten zich in absoluut stilzwijgen gehuld, maar een in het Russische schaaktijdschrift *64* afgedrukt communiqué van de Sovjet Schaakbond liegt er niet om. Kortsjnoi wordt onder veel meer lelijks beschuldigd van 'landverraad', 'ziekelijke eerzucht', 'lasterlijke aantijgingen' en 'ongeoorloofde psychologische beïnvloedingsmethoden'. Al zijn titels worden hem ontnomen en aangekondigd wordt dat bij de FIDE het verzoek is neergelegd om Kortsjnoi uit te sluiten van deelname aan de Kandidatenmatches.

Uiterst pijnlijk is de brief van vrijwel alle Russische grootmeesters, waaronder de oud-wereldkampioenen Smyslov, Tal en Petrosjan, die zich in woorden van gelijke strekking openlijk

distantiëren van Kortsjnois vlucht naar Nederland. Een aparte open brief schrijft Anatoli Karpov. Ook hij spreekt zich uit tegen Kortsjnois daad, maar de wereldkampioen kiest minder tendentieuze bewoordingen. Vanaf dit moment volgen de Sovjets de lijn dat aan toernooien waarvoor Kortsjnoi is uitgenodigd geen enkele andere Sovjet-schaker mag deelnemen. Een vorm van chantage, en als Kortsjnoi blijkt geen uitnodiging voor het Hoogoventoernooi van 1977 te hebben ontvangen, verdenkt hij de leiding van het toernooi ervan te zijn gezwicht voor de Sovjet-druk. Het loopt met een sisser af omdat Kortsjnoi in februari een tweekamp tegen Petrosjan zal spelen en een zwaar toernooi als Hoogovens niet de juiste voorbereiding zou zijn.

Trainer Olympiadeteam

In de volgende maanden vindt Kortsjnoi in Nederland enige afleiding. Hij wordt onder meer aangesteld als trainer van het Nederlands Olympiade-team. Dankzij een royale subsidie van de Nederlandse Sportfederatie (NSF) is er budget voor een trainingskamp in hotel Nieland te Apeldoorn. Kortsjnoi imponeert tijdens schaaktechnische sessies door zijn manier van analyseren. Hij neemt geen genoegen met een vaag stellingsoordeel en gaat dieper door in openingen dan tot dan toe de gewoonte is bij de vaderlandse toppers. Ook is er voor het eerst aandacht voor fysieke training. Uitgezonderd Donner hijst iedereen (Timman, Ree, Böhm, Sosonko, Ligterink en bondscoach Bouwmeester) zich in trainingspak om te joggen.

ADVERTENTIE

Correspondentieschaken in Nederland,
50 jaar NBC 1966-2016
Albert Hebels & co.
368 pages € 34.95

Just out

De Nederlandse Bond van Correspondentieschakers is opgericht op 19 november 1966. Ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan in 2016 verschijnt dit boek. Dit boek beschrijft de geschiedenis van de NBC. Veel artikelen komen uit eigen bronnen (uit het blad van de NBC Schaakschakeringen bijvoorbeeld), of zijn speciaal voor deze uitgave geschreven.

Chess Middlegame Strategies, volume I
Ivan Sokolov
265 pages € 27.95 - £ 24 - $ 31.50

01.17

After his excelling book from 2008, 'Winning Chess Middlegames', Grandmaster Ivan Sokolov takes us a step further into his dungeon of Middlegame skills. In his well known style and entertainingly book, he focuses on the different approaches of the complex Middlegame. As usual Ivan breaks new ground and provides us with a clearcut manual.

THINKERS PUBLISHING

Tot het begeleidingsteam behoort ook een masseuse. Nederland eindigt op de Olympiade in Haifa, waar de Sovjets en andere Oostblokstaten ontbreken, als tweede, op een half punt achter de Verenigde Staten.

Om Kortsjnoi aan het spelen te krijgen is er half november op initiatief van Waling Dijkstra een tweekamp met Jan Timman. In het Friese Beetsterzwaag valt aan de uitslag niet af te lezen dat hij lang geen serieuze tegenstand heeft gehad: 5½-2½. Tijdens deze match schrijft hij, met name 's avonds laat, zijn autobiografie, waarin hij met de kwelgeesten van heden en verleden afrekent. Ree, die aanwezig is als secondant van Timman, schrijft in *Mijn Schaken*: "... Soms hoorden we hem op zijn hotelkamer gierend lachen, als een wolf in de nacht".
Eind december vertrekt hij per trein naar Zwitserland, ter ontspanning. "Het liefst blijf ik in Nederland" laat hij de meereizende Telegraafverslaggever Rob Hoogland weten. In de strijd om het recht wereldkampioen Karpov uit te dagen, staken de Sovjets hun aanvankelijke verzet tegen de deelname van Kortsjnoi aan de WK-cyclus. In de kwartfinale neemt hij van eind februari tot begin april in twaalf partijen plaats tegenover de door hem gehate Tigran Petrosjan. Ree is een van de twee secondanten in het Italiaanse Il Ciocco, het zal uiteindelijk 6½-5½ in het voordeel van Kortsjnoi worden. Jaap van den Herik merkt als verslaggever van *De Telegraaf* op dat Kortsnoj iedere dag vijftig rondjes rent op de plaatselijke atletiekbaan. En dat hij een bordje pap als ontbijt neemt, want, zo weet Viktor te vertellen: "Dat is goed voor de bloedsomloop." Zijn aandacht voor voeding is een van de aspecten die zijn aanpak karakteriseert. Aan zijn teamgenoten bij Volmac deelde hij repen chocolade, vitaminebruistabletten en ginseng uit, in de overtuiging dat die gunstig zouden zijn voor de prestaties achter het bord.

Familie

De vlucht naar het Westen leek zelfs voor zijn vrouw Bella en zijn zeventienjarige zoon Igor geheim, al vermoedt Hans Ree het volgende: "Viktor had het met Bella besproken, maar om haar tegen de Sovjetautoriteiten te beschermen hield hij voor de buitenwereld vol dat ze er niets van wist." Vrij snel na Viktors vlucht worden Bella en Igor geïntimideerd door de KGB. Vrienden komen niet meer langs, Bella verliest haar baan, ze worden afgeluisterd en agenten volgen hen op straat. Igor duikt onder als hij wordt opgeroepen voor militaire dienst. Hij is bang dat hij geen uitreisvisum meer zal krijgen als hij zijn dienstplicht vervult, omdat hij dan op de hoogte zou kunnen zijn van staatsgeheimen. Na te zijn ondergedoken in Tallinn, Riga en, wordt Igor opgepakt en veroordeeld tot tweeënhalf jaar werkkamp in Siberië. Bella heeft het geluk een aardige erfenis te hebben gekregen, waardoor ze kan overleven. Regelmatig heeft ze contact met Viktor, meestal per telefoon, want post komt vaak niet aan.
Kortsjnoi heeft vanaf 1976 gestreden om zijn vrouw en zoon naar het Westen te krijgen. Ter ondersteuning van zijn strijd schreef de grootmeester brieven aan diverse presidenten (onder andere Brezjnev, Carter, Tito, Marcos), paus Johannes Paulus II, senator Edward Kennedy, de FIDE, nationale schaakbonden, en organisatoren van schaaktoernooien. In de loop der jaren hebben talloze, met name westerse, grootmeesters de strijd van Kortsjnoi ondersteund. Op de Olympiade te Buenos Aires in 1978 ondertekenen veel deelnemers een steunbetuiging. In 1980 wordt er een steuncomité opgericht om de gezinsheniging van Kortsjnoi te bewerkstelligen. Regelmatig komen er - vooral in Nederland - krantenartikelen

over deze zaak, als er weer iets nieuws te melden was. Ondanks al deze publiciteit en steunbetuigingen, geeft de Sovjet-Unie geen krimp, met name omdat Kortsjnoi zich vaak (zeer) agressief uit. Zijn wantrouwen en achterdocht jegens diverse mensen, en met name ook de FIDE, is die jaren enorm gegroeid.

Op 16 mei 1982 komt Igor vrij uit zijn werkkamp. Binnen twee maanden krijgen hij en Bella een uitreisvisum naar Israël. Op 4 juli 1982 komen ze in Wenen aan en vliegen door naar Zürich. De hereniging met Viktor moet nog even op zich laten wachten, want doordat de vluchtdatum is veranderd, heeft hij nog schaakverplichtingen in het Franse Colmar.
De plotselinge omslag van de Russen is vooral een resultaat van de stille diplomatie die Fridrik Olafsson heeft gevoerd. Als FIDE-president besluit hij de WK-match tussen Karpov en Kortsjnoi in Merano (1981) uit te stellen (Olafsson: "It was in my capacity as President of FIDE that I postponed the match, according to the regulations the FIDE President was personally and officially responsible for the entire match") omdat hij een sportief verloop niet mogelijk achtte zolang vrouw en kind van de één vastgehouden werden in het land van de ander. De Russen reageerden fel op het besluit van Olafsson, maar deze houdt voet bij stuk. Daarna brengt een delegatie van de Russische schaakbond, met onder andere de beruchte Baturinski, een bezoek aan het FIDE-kantoor in Amsterdam. Na het onderhoud met Olafsson gaat de match door. Wat er precies is afgesproken is onbekend gebleven, maar heeft zeker met de vrijlating van Igor en Bella te maken gehad. Op de vraag van Donner "of hij [Olafsson] in een positie was, dat hij op enig moment in de nabije toekomst, de Russen van woordbreuk zou kunnen beschuldigen, antwoordde hij zonder meer: Ja." (Volkskrant, 7 juli 1982)

De "gezinshereniging" met Viktor was allesbehalve een succes omdat Viktor reeds samenwoonde met Petra Leeuwerik. Zoon Igor wilde geen contact met zijn vader en al snel na de komst naar het Westen werd een echtscheidingsprocedure gestart. De echtscheiding werd in 1986 uitgesproken en de rechter veroordeelde Viktor om Bella en Igor financieel te ondersteunen. Pas na de dood van Bella in 1995 herstelde de vader/zoon-relatie zich.

De "Kortsjnoi-boycot" eindigt in juni 1984 als de Russen toestaan dat Viktor meedoet aan de match tussen de USSR en de rest van de wereld in Londen. Onder het bewind van Gorbatsjov wordt Kortsjnoi in 1989 weer het staatsburgerschap van de Sovjet-Unie aangeboden, al had hij toen nog geen behoefte om de USSR te bezoeken.

In het Belgische *Reformatorisch Dagblad* van 27 mei 1981 verklaart Kortsjnoi dat hij zich wel twee keer zou bedenken als hij opnieuw zou moeten kiezen: "Ik heb inmiddels zoveel ellende over mijn gezin gebracht, dat mijn beslissing in zo'n geval niet zonder meer vast zou staan", verklaarde de 50-jarige Kortsjnoi op een persconferentie in de Belgische hoofdstad. Kortsjnoi nam zijn beslissing om politiek asiel in het Westen aan te vragen in de overtuiging dat de Russische autoriteiten zijn vrouw Bella en zoon Igor "na een jaar of twee" wel zouden toestaan het land te verlaten om zich bij hem te voegen.

Bronnen: Walter Mooij, Genna Sosonko, Hans Ree, Fridrik Olafsson, Hans Böhm, Herman van Bekkum en talloze boeken, tijdschriften en krantenartikelen uit het MEC-archief.

Wij steunen het MEC, U ook?

Uw bedrijf of organisatie kan het MEC steunen door bijvoorbeeld een advertentie of een banner te plaatsen in onze Nieuwsbrieven. Ook is het mogelijk om ons Pleinfestival of grootmeesterlijke trainingen te sponsoren. Mail (euwemec@xs4all.nl) of bel (020-6257017) het MEC om informatie over sponsoring door bedrijven aan te vragen.

Jorden van Foreest, romantiek in het spel

Bas Beekhuizen

Jorden komt uit een schaakfamilie en heeft een schaakvriendin. Andere toppers in Nederland zijn hem daarin voorgegaan, o.a. Anish Giri, Loek van Wely, Erwin L'Ami, Jan Smeets en Jan Werle. Ze zijn allen bevriend of getrouwd met een buitenlandse schaakster. De liefde voor dat avontuurlijke spel wordt kennelijk vanzelfsprekend door de top in het Nederlandse schaaklandschap met internationale schaakgodinnen gedeeld. Levert dat intrigerende romantische schaakmotief nu voordeel op voor spel op het bord? Als we Jorden mogen geloven in zijn geval wel!

De slotpartij van het Nederlandse kampioenschap tegen Jan Werle.

In het *Schaakmagazine* van oktober begint hij zijn verhaal met het afzeggen van zijn leermeester Sergey Tiviakov, waardoor hij op zeventienjarige leeftijd rechtstreeks in diens plaats mag deelnemen aan het Nederlands Kampioenschap. Zijn kinderdroom komt uit.

Bij zijn voorbereiding kan Sergey hem wel nog wat bijstaan om zijn zwarte repertoire te versterken. Maar belangrijker nog voor zijn zelfvertrouwen waren misschien de files van zijn schakende vriendin Sonja Bluhm uit Duitsland (WGM 2276). Ertussen vindt hij een file over de Schotse opening; het Schots was eerder een belangrijke opening in het repertoire van Kasparov in het wereldkampioenschap tegen Karpov, 1984-1985.
Dit beviel hem direct en deze gelukkige intuïtie resulteerde in de eerste ronde tegen Erwin L'Ami, de secondant van wereldtopper Anish

Giri, in winst. Zo leverde haar informatie bij zijn eerste optreden geen half werk op. Uiteindelijk werd Jorden na zeven ronden met knap eindspel Nederlands jongste schaakkampioen. Tot dan was Max Euwe dat.

Jorden van Foreest staat nu, eind 2016, na Anish Giri, Loek van Wely en Robin van Kampen, met een Elo van 2622 op een met Ivan Sokolov gedeelde vierde plaats van de nationale rating-ranglijst. Dat geeft zelfvertrouwen voor de toekomst!

Analyseren met Loek van Wely.

Vriendin Sonja Bluhm leverde een waardevol idee aan.

Blind, maar alles zien!

Evert-Jan Straat

Momenteel bereidt de Amerikaan Timur Gareyev (geboren in Oezbekistan) zich voor om het wereldrecord blindsimultaan aan te vallen. Hij zal dan 47 partijen tegelijk moeten spelen en een percentage van minstens 80 procent moeten scoren. Dit artikel geeft een indruk van de geschiedenis van het blindschaken, en blindsimultaans in het bijzonder.

Blindschaken heeft altijd tot de verbeelding van het grote publiek gesproken. Hoe is het mogelijk dat een speler zonder het bord te zien een of meerdere partijen tegelijk kan spelen? De eerste bekende schaakmeester die meerdere partijen tegelijk speelde, was de Fransman François Philidor (1726-1795). In 1750 speelde hij in Berlijn tegen drie tegenstanders tegelijk. Volgens de overlevering was Philidor geblinddoekt. Later gingen de simultaanspelers met de rug naar de deelnemers en het publiek zitten of in een aparte ruimte.

In de 19e eeuw speelden veel topspelers blindschaak. Onder hen waren Louis Paulsen, Morphy, Blackburne en Zukertort. In 1876 nam Zukertort zestien partijen voor zijn rekening. Deze seance duurde twaalf uur! Daarmee manifesteerde zich een groot probleem: de duur van de simultaans en de zware geestelijke inspanning voor de simultaangever. Voor het publiek dat naar huis kon als men was uitgekeken, was dat geen bezwaar maar voor de deelnemers wel. De opening verliep nog in een redelijk tempo, daarna werd het een hele zit om de partij uit te spelen. Soms werd het de deelnemers toegestaan om zich te laten aflossen. Was het evenement voor de spelers behoorlijk saai, voor de simultaangevers was het loodzwaar. Na afloop waren de meesten oververmoeid of euforisch. Rustig gaan slapen was er niet bij en de simultaangevers hadden wel enige dagen nodig om van de inspanning te herstellen. Als propagandamiddel heeft de blindsimultaan nooit de populariteit bereikt van de gewone simultaan.

Recordpogingen

In 1900 begon men aan records te denken. In enkele maanden verbeterde Pillsbury in de Verenigde Staten twee keer het wereldrecord en bracht het op twintig partijen. Twee jaar later speelde hij in Hannover (Duitsland) aan 21 borden tegen sterke tegenstanders. Hij won van Fahrni en speelde remise tegen onder anderen Bernstein, Carls, Dyckhoff, John en de Nederlander Bleykmans. Uiteindelijk scoorde Pillsbury 8½ uit 21 (40 procent). Een onbevredigend resultaat, hoewel de tegenstand erg sterk was geweest.

In de periode tot de Tweede Wereldoorlog kwam het blindschaken meer in de publiciteit. Enkele spelers specialiseerden zich op dit terrein. De Duitse meester en schaakjournalist Mieses gaf regelmatig blindseances, maar aan ten hoogste zes borden. In 1909 speelde hij drie wedstrijdpartijen tegen Carl Schlechter blind met klok. Mieses won verrassend met 2½-½. Dit was wellicht de eerste keer dat er met een beperkte bedenktijd werd gespeeld. In 1918 publiceerde hij een boekje over de psychologie en de geschiedenis van het blindschaken aangevuld met 25 partijen.

In 1911 versloeg de Serviër Boris Kostic in een

Timur Gareyev tijdens de blindsimultaan van het MEC in mei 2016. Op 3 december verbeterde hij het wereldrecord door op 48 borden blind te spelen.

korte tweekamp Marshall met 2-1. Kostic reisde door de Verenigde Staten, China en India en nam bij zijn optredens vaak enkele blindpartijen voor zijn rekening.

Réti in Nederland

Rond 1920 ontstond een wedloop tussen Réti, Breyer en Aljechin om het wereldrecord blindsimultaan te verbeteren. In juni 1919 kwam Richard Réti voor langere tijd naar Nederland. Hij was bereid om toernooien en tweekampen te spelen, en voordrachten te houden in het Duits. Bovendien gaf hij simultaans en blindseances. Op 19 en 27 juni gaf hij bij DD in Den Haag een blindsimultaan aan tien borden. De eerste keer won hij met 8-2, de tweede voorstelling met 6-4. Dit was een voorbereiding voor een aanval op het wereldrecord. Deze vond plaats op 4 augustus 1919 in de grote zaal van het Brongebouw in Haarlem. Onder het toeziend oog van W.A.T. Schelfhout bond Réti de strijd aan met 24 tegenstanders. Na 7½ uur had de Tsjech 12 partijen gewonnen, 9 remises en 3 verloren. Onder hen bevonden zich vijf hoofdklassers. Hoewel een percentage van ruim 68 procent niet erg hoog is, werd het toch als wereldrecord erkend. Daarover bestonden in die tijd geen regels.

De Hongaar Gyula Breyer bracht het record in 1921 in een simultaan in Kaschau (Tsjecho-Slowakije) op 25 partijen. Hij scoorde 18½ punten en volbracht de simultaan in ruim zeven uur! In een artikel beschreef hij de bijzonderheden van een blindsimultaan. Breyer verdeelde de partijen in groepen door verschillende openingszetten te spelen om ze van elkaar te kunnen onderscheiden. Geestelijke vermoeidheid treedt niet op door de intensiteit, maar door de duur van de voorstelling. Het is daarom belangrijk de simultaan in een zo kort mogelijke tijd te voltooien.

Aljechin

Alexander Aljechin is de enige wereldkampioen die zich intensief met blindschaken heeft beziggehouden. Hij beschrijft hoe hij in 1902 als negenjarige gefascineerd raakte door het optreden van Pillsbury tijdens een blindsimultaan in Moskou. De Amerikaan behaalde 19 punten uit 22 partijen en Aljechins oudere broer, Alexej, behoorde tot de deelnemers.

Toen Aljechin twaalf was, begon hij correspondentieschaak te spelen. Hij analyseerde de partijen tijdens de schoollessen uit het hoofd en ontwikkelde zo zijn vaardigheden in het blindschaak.

In 1914 vond er een grootmeestertoernooi in Mannheim plaats dat door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werd afgebroken. Aljechin, Bogoljubow en andere Russen werden geïnterneerd. Omdat er geen schaakborden beschikbaar waren, werd er veel uit het hoofd gespeeld.

Met name met Bogoljubow heeft Aljechin vele partijen gewisseld. Enkele partijen werden later gepubliceerd. In 1921 verliet Aljechin Rusland voorgoed en vestigde zich in Parijs. Tot dan toe had hij niet meer dan acht partijen tegelijk gespeeld. In Parijs speelde hij er twaalf, wat hem gemakkelijk afging. De latere wereldkampioen had dus al ruime ervaring toen hij besloot het record van Breyer te attaqueren.

In november 1923 vertrok Aljechin voor een tournee door Canada en de Verenigde Staten. Ter voorbereiding speelde hij in december 1923 in Montreal een simultaan tegen 21 tegenstanders. De gevluchte Rus scoorde bijna zeventig procent tegen behoorlijke tegenstand.

Op 27 april 1924 deed Aljechin in New York een aanval op het wereldrecord tegen 26 spelers. De strijd vond plaats in Hotel Alamac, waar een week eerder het beroemde grootmeestertoernooi was geëindigd. Aljechin behaalde een score van 18½ uit 26, ruim zeventig procent. Onder zijn tegenstanders bevonden zich bekende spelers als Kashdan en Herman Steiner. De voorstelling duurde 11½ uur en Aljechin kreeg een honorarium van 250 dollar. Gezien de tegenstand kan deze voorstelling worden beschouwd als een van de beste prestaties ooit.

Een jaar later brak Richard Réti het record in São Paulo met ruim tachtig procent tegen 29 tegenstanders. De opponenten waren echter van veel minder kaliber dan die van Aljechin.

In de jaren dertig kwam een nieuw fenomeen naar voren: George Koltanowski. Een kleurrijk figuur die als schaakjournalist en als speler aan de kost probeerde te komen. Hij specialiseerde zich in het blindspel. In 1937 speelde hij in Edinburgh tegen 34 tegenstanders. Hij scoorde ruim 85 procent, maar ook hier gold dat de tegenstand niet bijzonder was: meer dan twintig partijen eindigden binnen twintig zetten!

Drie dokters voor Najdorf

In 1939 vertegenwoordigde Najdorf zijn geboorteland Polen tijdens de Olympiade in Buenos Aires. Toen de Tweede Wereldoorlog in Europa uitbrak, besloot hij in Argentinië te blijven. In die tijd kwam Najdorf op het idee zich in het blindspel te bekwamen. Hij hoopte met een grote blindvoorstelling zoveel publiciteit te trekken dat zijn familie in Europa er achter zou komen waar hij zich bevond en, indien mogelijk, met hem in contact zou treden. Na enkele kleinere voorstellingen vestigde hij op 9 oktober 1943 in Rosario een nieuw record. Najdorf speelde aan veertig borden en scoorde 36½ punten, ruim negentig procent. Van deze simultaan zijn slechts vier partijen bewaard gebleven.

Op 24 januari 1947 deed Najdorf in São Paulo een nieuwe aanval op het wereldrecord. Hij bestreed 45 tegenstanders en behaalde een score

van 41 punten. Een ongelooflijke prestatie, ook wanneer men in aanmerking neemt dat de gemiddelde kracht van zijn tegenstanders niet bijzonder hoog lag. Van deze blindseance zijn alle partijen bekend. Drie doktoren hielden hem in de gaten tijdens de voorstelling, die bijna een etmaal duurde. Na afloop lukte het Najdorf niet om tot rust te komen. Wat de Argentijnse grootmeester ook probeerde, hij kon de slaap niet vatten. Ten einde raad ging hij naar de bioscoop, waar hij de volgende ochtend door schoonmakers in diepe slaap werd gevonden. Het honorarium van tweeduizend dollar was vorstelijk, maar Najdorf heeft zich toch nooit meer met blindschaken beziggehouden.
Lang werd gedacht dat dit record niet zou worden overtroffen. In de Sovjet Unie, na de Tweede Wereldoorlog verreweg het sterkste schaakland, waren blindsimultaans niet verboden maar het werd ook niet gepropageerd. Het werd beschouwd als belastend voor de geest en men vond het decadent om er geld aan te verdienen.
In 1960 deed de Hongaar Janos Flesch in Boedapest een recordpoging om het aantal partijen op 52 te brengen. Deze simultaan is echter met veel geheimzinnigheid omgeven en wordt niet als record erkend.

Blind met klok

Reuben Fine was de eerste speler die in de VS simultaans gaf met een tijdslimiet. In de jaren veertig gaf hij diverse voorstellingen tegen maximaal twaalf personen met een tempo van tien seconden per zet.
In juni 1985, een half jaar voor hij de wereldtitel zou veroveren, gaf Kasparov in Hamburg een kloksimultaan aan tien borden. Kasparov moest veertig zetten doen in twee uur, zijn tegenstanders, waaronder de computer Mephisto, kregen anderhalf uur. Kasparov won acht partijen en speelde twee keer remise. Een indrukwekkende prestatie. Aan de Ambertoernooien heeft Kasparov nooit meegedaan. Hij vond de blindpartijen met rapidtempo te belastend.

Melody Amber toernooi

In 1992 startte de schaakmecenas Joop van Oosterom een elitetoernooi met twaalf deelnemers. Het toernooi, vernoemd naar zijn dochter Melody Amber, werd gehouden in Monaco en later in Nice. De eerste editie bestond uit een dubbelrondig rapidtoernooi. Sinds 1993 werden er blindpartijen gespeeld van 25 minuten met een bonus van 20 seconden per zet. Een illegale zet werd bestraft met een tijdstraf die bestond uit het indrukken van de escape knop van de computer om de oude toestand te herstellen. De speler kreeg geen extra straf. De deelnemers werkten op een dag een rapid- en een blindpartij af. Ze werden vorstelijk behandeld en er was een aanzienlijk prijzengeld. Topspelers als Anand, Ivantsjoek - die alle negentien edities meedeed - Judit Polgar, Karpov, Kramnik en later Aronian en Carlsen lieten zich graag uitnodigen.
Deze omstandigheden gaven de spelers de inspiratie om te vechten als leeuwen. Het niveau van de blindpartijen werd aanvankelijk ontsierd door grove blunders. Dat kwam doordat de spelers de opening erg snel speelden en dan door gebrek aan concentratie een zet vergaten. In latere toernooien lag het niveau volgens Anand en Kramnik niet wezenlijk lager dan bij een gewone rapidpartij. In het klassement van de blindpartijen was Kramnik met negen overwinningen verreweg het succesvolst. Het algemeen klassement werd zes keer gewonnen door Kramnik en vijf keer door Anand. In 2010 kwam een einde aan deze luisterrijke traditie.

Happening op het Spui

Nederland heeft geen grote traditie op het gebied van het blindschaken. Afgezien van de blindsimultaan van Réti in 1919, hebben er in ons land lang geen grote manifestaties plaatsgevonden. Wel hebben Nederlandse schaakclubs af en toe blindvoorstellingen georganiseerd met een beperkt aantal deelnemers. Euwe had er een uitgesproken mening over: blindschaken heeft geen enkele zin. Dat mag dan misschien zo zijn, voor leken en gewone schakers kan het wel erg vermakelijk zijn.

In 1988 startte de Stichting Schaken op het Spui onder leiding van Martin Tromp en Frank Ratelband een manifestatie die al snel uitgroeide tot een jaarlijkse schaakhappening. Het Spui, gelegen in hartje Amsterdam, is een sfeervol plein maar niet erg geschikt om een blindsimultaan te houden. Trams rijden om de paar minuten met veel lawaai over het plein. Op een zondag in september werden 's morgens simultaanseances gehouden door Nederlandse topspelers. Ook werd er een snelschaakcompetitie voor viertallen georganiseerd, waarvan het winnende viertal 's middags in een grote tent tegen een grootmeester mocht aantreden. Zo deden er teams mee van journalisten, gemeentelijke instellingen, kunstenaars en schaakcafé Gambiet. Het team werd aangevuld met een 'mystery guest', zoals de politici Dick Dolman, Ivo Samkalden, Frank de Grave, dammer Ton Sijbrands of kunstenaar Herman Brood.

Tegen dit vijftal speelde een grootmeester een blindsimultaan met klok. Met de rug naar de spelers zat de grootmeester op het podium te wachten tot hem door de wedstrijdleider een zet werd doorgegeven. De honderden toeschouwers konden de partijen volgen op demonstratieborden, die achter de spelers waren opgesteld. In 1989 speelde Jan Timman tegen een team van bordenjongens, aangevuld met oud-burgemeester Samkalden. Timman won met 3½-1½ en zei na afloop: 'Dit was de eerste keer en waarschijnlijk ook de laatste keer. Het is wel een prima concentratie-oefening.'

Een jaar later treedt Viktor Kortsjnoi in het strijdperk. Hij speelt tegen het team van schaakcafé Gambiet en Ton Sijbrands. Het zit de tot Zwitser genaturaliseerde grootmeester die middag niet mee. Al in de opening gaat het mis, als Kortsjnoi een zet één keer verkeerd verstaat. Enkele zetten later wordt de vergissing duidelijk. Consternatie alom. De wedstrijdleider biedt Kortsjnoi aan een blik op het bord te werpen. Hij slaat het aanbod af en krijgt een bewonderend applaus van de toeschouwers. Pas na 3½ uur valt de eerste beslissing. Sijbrands verliest, maar ondertussen is Kortsjnoi aan de andere borden in grote tijdnood gekomen. Dit is een te zware opgave voor de Verschrikkelijke en hij verliest met 4-1.
In 1991 hebben de organisatoren het aanstormend talent Viswanathan Anand weten te strikken. Hij speelt tegen het journalistenteam en Dick Dolman. Anand speelt razendsnel en gebruikt gemiddeld een half uur per partij. Hij wint met 4-1.

Viswanathan Anand - Dick Dolman

1.e4 Pf6 2.e5 Pd5 3.d4 d6 4.Pf3 g6 5.Lc4 Pb6 6.Lb3 Lg7 7.Pg5 e6 8.Df3 0-0 9.Dh3 h6 10.Pf3 g5 11.Dg3 dxe5 12.h4!

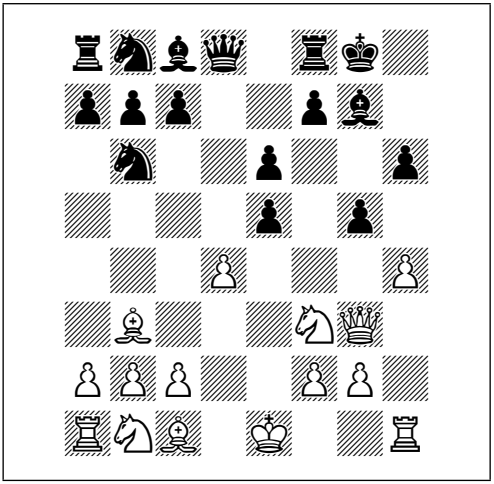

12…e4 13.hxg5 exf3 14.gxh6 Df6 15.gxf3 Dg6 16.hxg7 Dxg7 17.Dh2 1-0

Een jaar later treedt, dankzij een genereuze sponsor, Karpov op tegen wederom de journalisten en 'mystery guest' Frank de Grave. Karpov heeft het niet gemakkelijk. Na de volle speeltijd van vier uur heeft hij slechts een partij gewonnen. De overige partijen worden door Jan Timman gearbitreerd. De partij van Tim Krabbé wordt voor Karpov verloren verklaard. Van der Vliet speelt remise. Karpov wint met 3½-1½. In 1999 komt een einde aan deze fraaie traditie.

Nieuw record

In 2011 gebeurt wat kenners lang voor onmogelijk hebben gehouden. Na jaren van voorbereiding doet de Duitser Marc Lang een aanval op het wereldrecord. Wie is hij? Lang is een FIDE-meester, geboren in 1969 te Ditzingen, getrouwd en heeft twee kinderen. In het dagelijks leven is hij programmeur. In 1997 raakt hij geïnteresseerd in blindschaken en twee jaar later geeft hij voor het eerst in het openbaar aan 16 borden een blindsimultaan. Langzaam voert hij het aantal borden op en in 2010 geeft hij een blindvoorstelling aan 35 borden. Het resultaat, 25½ uit 35, geeft hem de overtuiging dat hij in staat moet zijn het wereldrecord van Najdorf te overtreffen. Dat record staat op 45 partijen en houdt al 64 jaar stand. Dankzij een sponsor kan hij een half jaar vrij nemen om zich in alle rust voor te bereiden.
Op zaterdag 26 november 2011 om tien uur begint Marc Lang in het plaatsje Sontheim, deelstaat Baden-Württemberg, zijn aanval op het wereldrecord. In de gemeentezaal zitten 46 deelnemers in een halve carré te wachten tot Lang zijn eerste zet doet. De rating van de spelers varieert van 1000 tot 1850. Aan negen borden speelt Lang met zwart. In de opening tracht Lang zo snel mogelijk de gebaande paden te verlaten om de partijen een eigen gezicht te geven. Om het record te breken zal Lang dertig punten moeten scoren. Na vier uur spelen neemt hij een pauze en gaat naar een aparte ruimte om uit te rusten.

Om 23.30 uur heeft Lang tien partijen beëindigd. De meeste toeschouwers zijn naar huis, de spelers mogen een vervanger laten opdraven. Dit om te voorkomen dat spelers in slaap vallen of uit vermoeidheid opgeven. Zondagochtend om 4 uur heeft de Duitse FIDE-meester 16 uit 21 gescoord. Nog 25 partijen te gaan. Na een pauze krijgt Lang nieuwe energie, terwijl zijn tegenstanders instorten. Om 6 uur heeft Lang 25½ uit 35. Het einde komt in zicht. Uit de resterende elf partijen behaalt Lang nog negen punten. Om 7 uur 's ochtends, na 21 uur spelen, is Lang klaar. Eindresultaat 34½ uit 46 partijen. Het is gelukt! Het blijft ongelooflijk dat een bescheiden FIDE-meester met een rating van 2306 zich wereldrecordhouder blindsimultaanschaak mag noemen.

Schaken in musical, opera, ballet en operette

Minze bij de Weg

‘Nee Karel, nee Karel niet vandaag
Nee Karel nee, al wil je nog zo graag.
D’r zijn van die dagen dat ik niks kan velen
Ga maar liever schaken met de interlectuelen.’

Deze woorden schreef Annie M.G. Schmidt voor de musical *Met man en muis* uit 1969. Harry Bannink componeerde de muziek.

Schaken en muziek. Als je zoekt op internet kom je heel uiteenlopende informatie tegen. Bijvoorbeeld een site die muzieknummers vermeldt met een schaakstuk in de titel. Nou ja, schaakstuk. Wat ABBA’s *Dancing Queen* of Randy Newmans *Every Man a King* met schaken te maken hebben mag u zelf invullen.
Elders wordt er juist heel gewichtig gedaan over de relatie schaken en muziek. Om een goed musicus te kunnen worden moet je delen in de hersenen aanspreken die ook voor schaken nodig zijn, kom je te lezen. Of: om een muzikale topper te worden moet je hard werken, net als bij het schaken. Je moet alles opzij zetten. Inderdaad, het soort opmerkingen dat je nog wel eens hoort bij de opening van een toernooi: ‘Het leiden van een bedrijf is net zoiets als het spelen van een schaakpartij. Je moet vooruit kijken en beslissingen durven nemen.’

En dan zijn er mensen die erop wijzen dat in sommige beroepen wel erg veel geschaakt wordt. Zo meldde een artikel in *Chess World* van mei 1958: ‘Bijna iedere vooraanstaande violist in de wereld is schaker geweest, ja zelfs een meerderheid van alle violisten van betekenis’.

Louis Persinger schreef in *Chess Life* van juli 1961: ‘Ik geloof dat musici een heel bijzondere hypnotische fascinatie voor de 32 kleine figuren hebben en altijd de willige slaven zijn geweest van de onuitputtelijke intriges en streken van die kleine boeven’. Persinger voegt daar een lange lijst aan toe van musici die van schaken houden. Een ander laat dan weer weten dat er ook tandartsen zijn die schaken, en ambtenaren of juristen. Of een visboer, zoals ik uit eigen ervaring weet.

Schaken en muziek, wat moet je met dat onderwerp? Moet je het hebben over bekende musici

De première van het ballet Checkmate was een prestigieuze bijeenkomst.

die schaken? Over schakers die musiceren? Moet je denken aan muziekwerken waarin het schaken wordt genoemd. Of heb je het over muziek die over schaken gaat?
Bestaat er eigenlijk wel 'schaakmuziek'? Dat blijkt mee te vallen. Aanvankelijk had ik gedacht dat een artikel van een pagina of drie, vier voldoende zou zijn. Maar uitgebreid onderzoek heeft me duidelijk gemaakt dat er materiaal is voor meerdere artikelen. En dan laten we het onderwerp schaken en popmuziek nog buiten beschouwing. Daar heb ik geen verstand van, misschien is dat iets voor Dimitri Reinderman? Deze aflevering gaat over schaken in musical, ballet, opera en operette.

Musical en ballet

Het werk dat bij uitstek schaken als onderwerp heeft is natuurlijk de musical *Chess*. Tim Rice schreef de tekst, Benny Andersson en Björn Ulvaeus van ABBA zorgden voor de muziek. *Chess* ging in 1984 in première. Het is het verhaal van de liefde van de Russische schaker Anatoly Sergievsky voor de assistente van zijn Amerikaanse tegenstander Freddy Trumper, tegen wie hij een match om de wereldtitel speelt. Het verhaal speelt zich af tijdens de Koude Oorlog en is overduidelijk geïnspireerd door de legendarische tweekamp Fischer-Spassky. De musical heeft wereldwijd succes gehad en is ook in Nederland opgevoerd.

Binnen de klassieke muziek zijn diverse werken van enige omvang te vinden die over schaken gaan. Ik begin met balletten. In een ballet kun je uiteraard prima met het uiterlijk van de schaakstukken uit de voeten. Dat bleek al in 1607 toen voor de Franse koning Lodewijk XIV het *Ballet des Eschecs werd uitgevoerd, voor zover bekend het eerste ballet met een schaakthema*. Van dat ballet is weinig bekend.

Wel goed gedocumenteerd is *Checkmate: Ballet in One Scene with a Prologue* van de Engelse componist Sir Arthur Bliss. Het duurt ongeveer 53 minuten en telt titels als *Dance of the Four Knights, Entry of the Black Queen* en *The Attack*. De première op 15 juni 1937 in het Théatre des Champs Elysées in Parijs was een glorieuze gebeurtenis. Onder de dansers bevonden zich beroemdheden als Frederick Ashton en Margot Fonteyn. De choreografie was van Ninette de Valois, in die dagen een grote naam in de balletwereld. In een artikel een jaar later vertelde Bliss, zelf een groot schaakliefhebber, dat het idee was ontstaan tijdens een diner waar het gesprek op geschikte onderwerpen voor een ballet kwam. Op dat moment kwam er niets van, maar toen het Vic-Wells ballet hem jaren later om muziek vroeg dacht hij alsnog aan het oude idee. *Checkmate* is in 2005 door Naxos op cd gezet.

Échec au Roi

Bohuslav Martinů was een uiterst productieve Tsjechische componist. Hij bracht zijn tijd grotendeels buiten zijn geboorteland door. In 1930, toen hij in Parijs woonde, schreef hij de balletmuziek *Échec au Roi*. Naast schaakstukken spelen ook dominostenen, speelkaarten en backgammon een rol. De titels van de acht delen verwijzen echter bijna alle naar het schaken. Denk aan *Pas des cavaliers, Danse des Fous, Danse des Tours* en *Solo des Reines*. De *Ouverture espagnole* zinspeelt op de Spaanse opening. Het choreografie was van André Coeurov. In de muziek verwerkte Martinů geluiden zoals hij die in het bruisende Parijs van de jaren twintig en dertig van de twintigste eeuw hoorde: jazz, blues en fanfaremuziek.

Opera's

Bij schaken en opera denk je al gauw aan de beroemde partij tussen Paul Morphy aan de ene kant

en de hertog Van Brunswijk en graaf Isouard aan de andere. De partij werd in 1858 gespeeld in de loge van de Parijse opera tijdens een uitvoering van *Norma*. Morphy zat naar verluid met zijn rug naar het toneel en won fraai en snel, misschien wel omdat hij wilde zien wat zich achter hem afspeelde.
Goed, dat is schaken in de opera, nu opera's met schaken als onderwerp. Ik ken er drie. Verreweg de kortste is een mini-opera van ruim vier minuten: *Sketches of chess*. De ondertitel luidt *Opera for two sopranos and a chessboard*. De zangeressen zingen a capella de zetten van de partij Ljubojevic – Kasparov, Brussel 1987. Ljubojevic won. De opera werd geschreven door Murielle Lucie Clément en het Max Euwe Centrum had in 1996 de wereldpremière. *Sketches of Chess* werd opgevoerd in het toenmalige Nieuwe de la Mar-theater ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van het MEC.

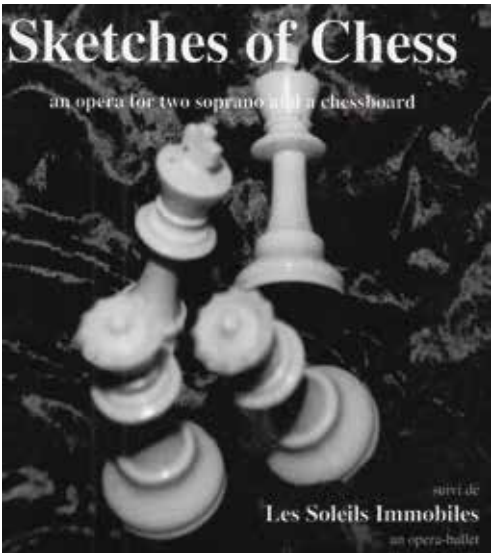

Het Max Euwe Centrum had de wereldpremière van de mini-opera Sketches of Chess.

Van recente datum is *Mikhail and Mikhail play Chess* (*Mihails un Mihails spēlē šahu*) van de jonge Letse componist Kristaps Petērsons (1982). De première was op 12 maart 2014 in de opera van Riga. Aanvankelijk was het Petērsons bedoeling een opera te componeren over de Letse schaakheld Michael Tal, maar geleidelijk verschoof zijn belangstelling naar het schaken zelf. Uiteindelijk kwam de zesde partij uit de tweekamp om de wereldtitel tussen Michael Tal en Michael Botwinnik uit 1960 centraal te staan. Volgens de website van het theater gaat de opera over 'de ideologische betekenis van het schaken in de Sovjet-Unie en de op intuïtie en improvisatie gebaseerde tactiek van Tal, waarmee hij de rationale en academische Botwinnik wist te verslaan'.
Voor de aardigheid geef ik een overzicht van de rollen: zwarte pion van e7, witte toren van a1, zwarte toren van a8, zwarte dame, zwart paard van g8, witte dame, zwart paard van b8, witte pion van d2. Het werk duurt anderhalf uur.

Wie het heeft over schaken en muziek denkt automatisch aan Philidor: de sterkste schaker van zijn tijd en tegelijkertijd een vooraanstaand Frans barokcomponist. In de vele opera's die Philidor componeerde komt het schaken niet voor, maar heel verrassend is er wel een opera over Philidor als schaker. De Franse componist Amédéé Dutacq schreef op een libretto van Abraham Dreyfus de eenakter *Battez Philidor!* Het verhaal speelt zich af in 1777 en gaat over een arme musicus die Philidor op het schaakbord moet verslaan, voordat hij de hand van zijn geliefde kan winnen. Philidor belooft de partij te verliezen, maar wint door onoplettendheid per ongeluk toch. Gelukkig loopt het uiteindelijk toch goed af voor de geliefden. De opera werd voor het eerst uitgevoerd op 13 november 1882

in de Opéra Comique in Parijs.
We sluiten deze aflevering van *Schaken en muziek* af met de operette *Der Seekadett van* Richard Genée. Die gaat weliswaar niet over het schaken, maar aan het eind van het tweede bedrijf vormt een levend schaakspel een wezenlijk onderdeel van de handeling. De matcombinatie uit deze partij is zelfs doorgedrongen tot de schaakliteratuur. Het zogeheten *Seekadettenmatt* gaat zo (of een variant hierop): 1.e4 e5 2.Lc4 d6 3.Pf3 Pc6 4.Pc3 h6 5.d4 Lg4 6.Pxe5 Lxd1 7.Lxf7+ Ke7 8.Pd5 mat. *Der Seekadett* werd op 24 oktober 1876 voor het eerst opgevoerd in het Theater an der Wien in Wenen. Tijdens het toernooi van Barmen 1905 kwam het in het kader van het nevenprogramma tot een uitvoering.

In de volgende aflevering gaan we verder met marsen en walsen, andere schaakmuziekstukken, beroemde musici die schaakten en beroemde schakers met aanleg voor muziek.

(Met dank aan Paul van der Sterren voor enkele waardevolle tips)

Mevrouw Keller uit Eberfeld trad op als Caïssa tijdens de uitvoering van Der Seekadett, Barmen 1905

Eén systeem tegen alles en andere nieuwe boeken

Florian Jacobs

Alfonso Romero Holmes & Oscar de Prado: The Agile London System. New In Chess, 2016. 336 pagina's. € 26,95.
Eén systeem, tegen alles. 1.d4 gevolgd door 2.Lf4, vaak gevolgd door het opbergen van die loper op h2 en een stutten van de d-pion met c3 en e3. Een solide systeem dat de laatste maanden door veel topspelers is gespeeld. Met welke opening denkt u dat Carlsen Giri in een klassieke partij voor het eerst versloeg? Precies: 1.d4 d5 2.Lf4. De auteurs, een ervaren grootmeester met veel boeken op zijn naam en een FIDE-meester, hebben de verschillende zwarte reacties gerangschikt in duidelijke hoofdstukken. Ieder hoofdstuk bevat partijen met veel uitweidingen. Soms zag ik door de variantenbomen het strategische bos niet meer, maar een behoorlijk compleet overzicht biedt dit boek zeker. Een panacee is de opening overigens niet – tegen iedere zwarte opstelling moet je wel wat anders kennen – maar wie zijn repertoire verder wil aanscherpen met het Londensysteem, is met dit boek aan het goede adres.

Sergey Kasparov: The Exchange Sacrifice. Russell Enterprises, 2016. 256 pagina's. € 22,95.
Ach, het kwaliteitsoffer! Het verschil is op de schaal van Euwe twee punten maar hoe vaak blijkt dat niet helemaal te kloppen? De diepgang van Petrosian en het kanon Topalov ontmoeten elkaar in dit thema, net als veel andere grote schakers, overigens. Sergey Kasparov gebruikt allerlei klassieke voorbeelden om aan te geven wanneer het kwaliteitsoffer zoal als (verdedigings) wapen kan worden gebruikt. Dat doet hij aan de hand van helder gerangschikte thema's, zoals dominantie, het initiatief en de vesting. Een boek voor liefhebbers van schaakcreativiteit dat je blik achter het bord verwijdt.

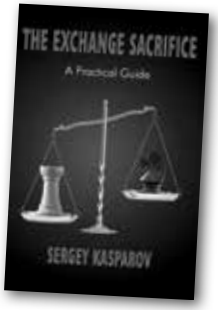

Yearbook 120. New In Chess, 2016. 256 pagina's. € 29,95.
Dit keer bevat het bekende openingsnieuwsboekwerk opvallend veel geweld: ik tel een groot aantal tegengestelde rochades en zelfs een woedend dameoffer op zet 14 in de Najdorf. Daarnaast schrijft Timman een kleine ode aan Kortschnoj en licht Kuzmin in zijn rubriek de subtiliteiten van Kramniks repertoire toe. Een jaarboek om grondig in te bladeren en het een en ander toe te voegen aan het eigen repertoire.

Peter Kurzdorfer: Reaching the Top?!. Russell Enterprises, 2015. 304 pagina's. € 22,95.
Laat u niet foppen door de titel: dit is eerder een schaakautobiografie dan een hulpboek dat de lezer beter leert schaken. Het bestaat uit honderden partijen met analyses van de auteur, een trotse nationaal meester. Dat is een titel die voornamelijk in de Verenigde Staten wordt gevoerd. Het Nederlandse equivalent is, grofweg, de kandidaatmeester. Het boek is een eerlijk en soms vermakelijk relaas – hoe herkenbaar zijn zoveel glijpartijen! –

maar wie de verbetering zoekt, zou ik iets anders aanraden. Wat dan? Nou, bijvoorbeeld...

Aron Nimzowitsch: My System & Chess Praxis. New In Chess, 2016. 576 pagina's. € 26,95.
De strateeg uit Riga krijgt wat hij verdient: een kloek boek waarin zijn baanbrekende systematiek en levendige analyses knap zijn vertaald en vormgegeven. Het indringende omslag spreekt al boekdelen: hier zien we een schaakfilosoof in het duister aan het werk. En dan komt de glorie: kandidaat eerst, profylaxe, vrijpionnenspel, het betere stofzuigerwerk op de zevende rij. En dat alles in een beeldend taalgebruik dat geen moment verveelt. Ik zou de lezer willen aanraden Nimzowitsch altijd kritisch te beschouwen, maar het viel mij op dat Nimzowitsch de schaaktaal heeft beïnvloed zoals Shakespeare het Engels: om zoveel herkenbaars en fundamenteels kan geen schaker heen. En het boek is nog een koopje bovendien: bijna 600 bladzijden vakwerk voor minder dan 30 euro. Nog nooit gelezen? Doen.

ADVERTENTIE

Alles op schaakgebied!
Scherpe prijzen, snelle verzending, schaaktechnisch advies.
Contact: WGM Erika Sziva E-mail info@debestezet.nl / webshop: www.debestezet.nl

Donateurs en Vrienden van Euwe

In het eerste jaar zonder subsidie van de gemeente Amsterdam hebben onze donateurs en de Vrienden van Euwe ons uitstekend ondersteund. Natuurlijk hopen we dat u dat blijft doen! Mochten we van u in 2016 nog geen donatie hebben ontvangen, dan zit er bij deze Nieuwsbrief een acceptgiro om u daaraan te helpen herinneren.
Vrienden van Euwe en donateurs die in 2016 € 50 of meer hebben geschonken krijgen met deze Nieuwsbrief de Euwepas 2017 toegezonden.
Alle donateurs en Vrienden van Euwe bedankt voor uw ondersteuning!

Sponsoren

De activiteiten van het MEC worden mogelijk gemaakt door: de Koninklijke Nederlandse Schaakbond, de Vrienden van Euwe, de Ondernemersvereniging Max Euweplein, schenkingen, giften en bijdragen van onze donateurs. Ook krijgt het MEC (im)materiële steun van: HouseCheck, Holland Casino, New in Chess, DGT, Thinkers Publishing, De Beste Zet en Schaak- en Gowinkel Het Paard.

Schenkingen

Boeken en tijdschriften hebben we gekregen van: Joost van Steenis, Aldo van de Woestijne, SV Bennekom (via Jan Wouters), mevrouw Kuijper, Frans Altena, Dirk-Jan ten Geuzendam, Hans Bouwmeester, Salina Sorgdrager en Li Riemersma. Twee grote collecties boeken ontvingen we van Mariëlle van den Berge en Fred Schaap. Daarnaast kregen we een schaakklok van Sietske Greeuw, een monitor van Truus Visser-Ruijterman, een laptop van Gerda Visser en schaakstempels van mevrouw Kramer. Een aantal boeken en schaakspelen van Corrie Jansen (schoondochter van Jur ten Have) en Mark Dozy. De collectie schaaksets van Nicolett van den Toorn hebben we reeds reeds tentoongesteld.
Bijzondere schenkingen die zijn opgenomen in onze permanente tentoonstelling over Euwe zijn: een IBM-penning ter ere van Euwe uit 1976 van Madeleine Kapsenberg, de dochter van Gerrit Kapsenberg. Dezelfde penning, maar tevens een uniek theelepeltje van Euwe uit 1935 kregen we van Willem Graal. Sjaak Sibbaing schonk een medaille van de landenwedstrijd tussen België en Nederland uit 1924, waaraan Euwe heeft deelgenomen.

De schenkingen van Willem Graal uit Zeist

Alle schenkers hartelijk dank!

Vrijwilligers gezocht

Dirk Goes, vaste gast van het MEC, ondersteunt de redactie door het corrigeren van de artikelen. Welkom bij de ploeg!

Omdat Lorena Zevedei wegens een baan en verhuizing nog sporadisch op het MEC zal zijn, zoeken we een nieuwe *conservator*. De conservator is verantwoordelijk voor onze museumcollectie, maar ook voor het - samen met andere vrijwilligers - uitwerken en inrichten van wisseltentoonstellingen.

Ook zoeken we een *computerdeskundige* die onze computers kan onderhouden en regelmatig back-ups kan maken. Kennis van het bewerken van digitale en visuele bestanden zou - eventueel - meegenomen zijn, want ook op dat gebied ligt er nog veel (achterstallig) werk.

Ten slotte kunnen we altijd *invalkrachten* gebruiken die 's middags van 12-16 uur het MEC kunnen bemannen. Afhankelijk van uw capaciteiten en interesses kunnen we kijken wat u voor het MEC kan betekenen.

Heeft u interesse of kent u iemand die dit zou willen: mail (euwemec@xs4all.nl) ons dan!

Max Euwe Centrum dertig jaar

Op 8 november 1986 opende het MEC haar deuren op de Paleisstraat in Amsterdam. Precies dertig jaar later vierden we het jubileum met een drukbezochte Euweborrel in het Holland Casino.

Marleen van Amerongen, de nieuwe voorzitter van de KNSB, vertelde de laatste ontwikkelingen in Schakend Nederland. Daarna kwamen MEC-oprichter Leo Diepstraten en Fietie Brouwer, dochter van Max Euwe, aan het woord. Tenslotte vertelde Machgiel Bakker, kleinzoon van Max, een persoonlijk verhaal, ondersteund door vele fraaie foto's. Op naar de volgende 30 jaar!

(vlnr) Fietie Euwe, Bart Jan Brouwer (kleinzoon van Euwe), Leo Diepstraten en Jan van Run.

MEC-KALENDER

De komende maanden staan de volgende activiteiten op het programma:

Zaterdag 7 januari	**Eerste zaterdag van de maand** (MEC geopend)
Zaterdag 14 januari	**Tata-instuif** (van 14.30-18.00 uur)
Zaterdag 14 januari	**Boekpresentatie** Publishers Thinking
Woensdag 1 februari	**Training** door grootmeester **Artur Jussupow**
Zaterdag 4 februari	**Eerste zaterdag van de maand** (MEC geopend)
Zaterdag 4 maart	**Eerste zaterdag van de maand** (MEC geopend)
Woensdag 15 maart	**Training** door grootmeester **Ivan Sokolov**
Zaterdag 1 april	**Eerste zaterdag van de maand** (MEC geopend)
Zaterdag 8 april	De halfjaarlijkse **boekenbeurs** van 11.00-14.00 uur
Zaterdag 6 mei	**Eerste zaterdag van de maand** (MEC geopend)
Zaterdag 3 juni	**Eerste zaterdag van de maand** (MEC geopend)
Zaterdag 1 juli	**24e Pleinfestival** (van 12.00 tot 17.00 uur)

Kijk op www.maxeuwe.nl voor meer informatie over deze activiteiten.

Rekening **NL91 INGB 0005 4016 70** t.n.v.
Stichting Max Euwe centrum te Amsterdam